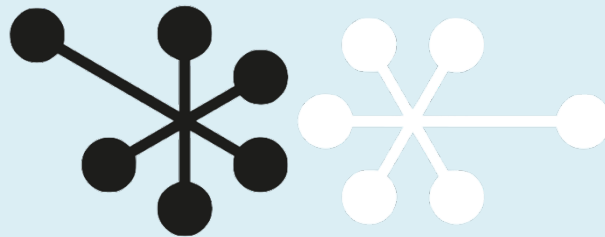

LIFE / FIT FOR REACH

PROJEKTO ĮŽVALGOS IR REKOMENDACIJOS

Baltijos aplinkos forumas

Šios išvados apie cheminių medžiagų rizikos valdymą ir pakeitimą parengtos vykdant projekto LIFE Fit for REACH veiklą. Pagrindinė projekto veikla buvo susijusi su pavojingų cheminių medžiagų pakeitimu saugesnėmis ir išteklių naudojimo efektyvumu projekto partnerių įmonėse, tiesioginėmis konsultacijomis dėl cheminių medžiagų rizikos valdymo ir pakeitimo mažose ir vidutinėse įmonėse, įmonių apklausomis ir interviu bei įvairiais mokymais ir renginiais, kuriuos įmonėms organizavo projekto komanda bei su cheminių medžiagų rizikos valdymu susijusios nacionalinės institucijos. Šių veiklų metu išsiaiškinti cheminių medžiagų valdymo privalumai ir trūkumai, tapo pagrindu sukurti čia pateiktas rekomendacijas.

Projekto komanda dirbo tik su cheminių medžiagų tiekimo grandinės tolesniais naudotojais, todėl ir įžvalgos bei rekomendacijos daugiausia susijusios su tokių įmonių grupe.

Šios rekomendacijos skirtos:

- Nacionalinės politikos formuotojams, kompetentingoms institucijoms
- Kontroliuojančioms institucijoms
- Įmonėms
- Pramonės ir verslo asociacijoms
- Nevyriausybinėms organizacijoms
- Mokslo, mokslinių tyrimų organizacijoms
- Švietimo įstaigoms

Išsamesnėje rekomendacijų versijoje anglų k. taip pat pateikiamos rekomendacijos ES politikos formuotojams (pvz., ECHA).

Išvados ir rekomendacijos yra susistemintos atsižvelgiant į pagrindines cheminių medžiagų valdymo sritis:

- Cheminių medžiagų rizikos valdymo žinios ir kompetencijos įmonėse
- Teisės aktų laikymasis ir cheminių medžiagų valdymo politikos integravimas
- Pakeitimų pavojingoms medžiagoms ir kitų rizikos valdymo priemonių įgyvendinimas
- Įmonės įvaizdis ir „žaliosios“ rinkos
- Pagalba įmonėms
- Cheminių medžiagų rizikos valdymo sėkmės vertinimas

Tai trumpa išvadų ir rekomendacijų dokumento versija. Išsami versija yra parengta anglų kalba ir ją galima rasti „FitForReach“ projekto svetainėje:

<https://www.fitreach.eu/sites/default/files/editor/publications%20ENG/B5%20Policy%20Recommendations%20layout.pdf>.

TURINYS

1	<i>Žinios ir kompetencijos apie cheminių medžiagų rizikos valdymą įmonėse.....</i>	4
1.1	Įžvalgos.....	4
1.2	Rekomendacijos	4
2	<i>Teisinė atitiktis ir cheminių medžiagų politikos integravimas.....</i>	5
2.1	Įžvalgos	5
2.1	Rekomendacijos	6
3	<i>Cheminių medžiagų pakeitimo ir kitų rizikos valdymo priemonių įgyvendinimas</i>	7
3.1	Įžvalgos.....	7
3.2	Rekomendacijos	8
4	<i>Korporatyvinis įvaizdis ir „žaliosios rinkos“</i>	8
4.1	Įžvalgos.....	8
4.2	Rekomendacijos	9
5	<i>Pagalba įmonėms</i>	9
5.1	Įžvalgos.....	9
5.2	Rekomendacijos	10
6	<i>Cheminių medžiagų rizikos valdymo sėkmės įvertinimas</i>	10
6.1	Įžvalgos.....	10
6.2	Rekomendacijos	11

1 Žinios ir kompetencijos apie cheminių medžiagų rizikos valdymą įmonėse

1.1 Įžvalgos

Projekto veiklos su įmonėmis parodė, kad įmonėse turimos žinios ir kompetencijos apie cheminių medžiagų rizikos valdymą yra labai įvairios: vienos net nesuvokia, kad cheminės medžiagos ir mišiniai yra naudojami jų veikloje, kitos ne tik puikiai supranta, bet ir taiko atitinkamas valdymo priemones, vykdo rizikos kontrolę net daro netgi daugiau nei įstatymų reikalaujamas minimumas. Pastebėta, kad supratimo lygis ir cheminių medžiagų rizikos valdymo kompetencijos mažėja keliaujant tiekimo grandinės pabaigos link.. Nors įmonės dydis nebuvo lemiamas veiksnys turimai kompetencijai, tačiau visgi galima teigti, kad mažos tolesnių naudotojų įmonės žinojo vidutiniškai mažiau nei didesnės. Tai galima sieti su atitinkamu šios tematikos trūkumu bendrojo ugdymo sistemų mokymo programose, taip pat profesiniuose mokymuose. Konkretesnės įžvalgos yra šios:

1. Nemažai įmonių tiekimo grandinės pabaigoje nežinojo, kad naudoja (pavojingas) chemines medžiagas. Kiti žinojo, bet cheminių medžiagų ir mišinių rizikos valdymo nelaikė prioritetu.
2. Daugelis įmonių neturėjo cheminių medžiagų rizikos valdymo specialisto arba jam nebuvo aiškiai paskirtos atitinkamos atsakomybės ir susiję ištekliai. Įmonės, kurios turi paskirtą specialistą, paprastai cheminių medžiagų riziką valdo geriau nei tos, kurios jo neturi.
3. Dažnai trūko pagrindinių žinių ir įgūdžių cheminių medžiagų rizikos valdymo srityje, įskaitant klasifikavimą ir ženklimą, saugos duomenų lapus (SDL) ir pagrindines praktinio cheminių medžiagų ir mišinių naudojimo ir tvarkymo taisykles.
4. Saugos duomenų lapai (SDL) buvo naudojami iš dalies ir ne visose įmonėse. Jie atrodė svarbiausi taikant priemones darbuotojų saugai (8 skirsnis) ir saugojimui (7.2 skirsnis).
5. Tiesioginis kontaktas su įmonėmis buvo veiksmingiausias jų įtraukimo į cheminių medžiagų rizikos valdymą būdas. Veikla regionuose ir bendradarbiavimas su universitetais bei prekybos rūmais pasirodė naudingi pasiekiant įmones, kurios dar nebuvo žinomos projekto komandai.
6. Mokymo renginiai yra patrauklūs įmonėms, jei darbotvarkė yra aktuali ir susijusi su teisiniais reikalavimais arba, jei pranešėjais pasitikima, jie turi gerą vardą arba yra atsakingų institucijų darbuotojai, pvz., inspektoriai.
7. Įmonės ir valdžios institucijos teigė, kad išsilavinimas cheminių medžiagų valdymo ir cheminių medžiagų įstatymų klausimais nėra pakankamas. Sunku rasti kompetentingą personalą, nauji darbuotojai (po universiteto) neturi praktinių žinių apie cheminių medžiagų rizikos valdymą, o institucijos pasigenda kompetentingų kontaktinių asmenų įmonėse.
8. Įmonėms trūksta informacijos iš nacionalinių kompetentingų institucijų apie teisės reikalavimus ir tai, kaip juos reikėtų interpretuoti bei įgyvendinti.

1.2 Rekomendacijos

Projekto patirtis rodo, jog yra įmonių, kurios nežino, kad naudoja chemines medžiagas ir mišinius, taip pat nėra pajėgios reikalauti informacijos, suprasti cheminių medžiagų keliamą riziką ir ją valdyti. Todėl visos suinteresuotosios šalys turėtų dėti daugiau pastangų, kad padidintų informuotumą apie chemines medžiagas, taip pat informuotų ir mokytų pagrindinių cheminių medžiagų rizikos valdymo įgūdžių.

1. **Politikos formuotojai** turėtų rasti būdų įtraukti cheminių medžiagų temą į pradinio ugdymo programas.
2. **Švietimo įstaigos** į aukštojo mokslo programas turėtų įtraukti specifinį modulį apie cheminių medžiagų pavojingumą, informavimą apie jas, taip pat ir teisinį klasifikavimą, ženklinimą ir pakavimą (angl. CLP – Classification, Labeling and Packaging) reglamentavimą.
3. **Politikos formuotojai** turėtų apsvarstyti reikalavimą su cheminėmis medžiagomis ir mišiniais susijusioms įmonėms turėti už chemines medžiagas atsakingą darbuotoją ir nuolat jį mokyti.
4. **Kompetentinga institucija ir pramonės asociacijos** turėtų reguliariai organizuoti informacinius renginius apie teisės aktus, susijusius su cheminėmis medžiagomis, kaip juos įgyvendinti ir iš kur gauti reikiamą paramą.
5. **Kompetentinga institucija, REACH pagalbos tarnyba, profesinio mokymo organizacijos ir pramonės asociacijos** turėtų pasiūlyti daugiau mokymo galimybių, prieinamų visų tipų įmonėms, apie cheminių medžiagų rizikos valdymo pagrindus. Tai turėtų apimti klasifikavimą ir ženklinimą, saugos duomenų lapus, cheminių medžiagų apskaitą, cheminių medžiagų keitimo prioritetų nustatymą, taip pat alternatyvų vertinimą, keitimo procesą, komunikaciją tiekimo grandinėje ir naudą tiekiant chemiškai saugius produktus.
6. **Tolesni naudotojai** turėtų paskirti specialistus, atsakingus už cheminių medžiagų rizikos valdymą, ir suteikti pakankamai lėšų, kad tie specialistai būtų tinkamai mokomi ir galėtų deramai atlikti savo užduotis. Cheminių medžiagų rizikos valdymas turėtų būti prioritetas įmonės vykdomoje politikoje ir turėtų būti integruotas į valdymo/vadybos sistemas.

2 Teisinė atitiktis ir cheminių medžiagų politikos integravimas

2.1 Įžvalgos

Projekto veiklos parodė, kad didelė dalis įmonių nepakankamai išmano teisės aktų reikalavimus ir todėl dažnai nevisiškai juos įgyvendina. Cheminių medžiagų valdymo klausimai dažnai nėra integruojami į kasdienį darbą ar į įmonės plėtros strategijas. Tai dažniau būdinga tiekimo grandinės pabaigoje esančioms įmonėms ir mažesnėms įmonėms. Buvo pastebėti šie dėsningumai:

1. Nacionalinių valdžios institucijų ir įmonių sprendimų priėmimą dėl cheminių medžiagų didžia dalimi nulemia ES cheminių medžiagų teisės aktai. Tačiau jų įgyvendinimas ir susijusios veiklos grindžiamos konkrečiomis nacionalinėmis įgyvendinimo procedūromis, infrastruktūra bei tradicijomis.
2. Aplinkosauginėse vadybos sistemose (EMAS, ISO 14 000, įmonių darnumo ataskaitose ir kt.) nėra pakankamai atsižvelgiama į cheminių medžiagų rizikos valdymą.
3. Patobulintas cheminių medžiagų rizikos valdymas ir pakeitimo įgyvendinimas gali sumažinti susidarančių pavojingų atliekų kiekį, tačiau ryšys tarp santaupų ir sumažėjusių atliekų tvarkymo apimčių ne visada akivaizdus įmonės atstovams.
4. Darbų sauga yra stiprus įmonių tobulėjimo variklis; čia egzistuoja tam tikra teisės aktų sinergija.
5. Nors cheminių medžiagų apskaita yra teisiškai privaloma, kai kurios įmonės jos apskritai nevedė, arba apskaitos lentelės buvo neišsamios ir (arba) neatnaujintos.

6. Pastebėta, kad įmonėse reikšminga saugos duomenų lapų (SDL) dalis buvo neatnaujinta, neišsami, juose buvo pateikta netiksli (pasenusi) informacija apie pavojų, jie nebuvo išversti (arba tik iš dalies išversti) į valstybinę kalbą ir pan.
7. Tolesni naudotojai dažnai atvejais iš savo tiekėjų neprašo atnaujintų arba reikalavimus atitinkančių SDL. Bendravimas su tiekėjais nebuvo suprantamas kaip pagrindinė priemonė gauti informaciją ar pagalbą.
8. Teisės aktų reikalavimai yra svarbus veiksnys, skatinantis/nulemiantis pavojingų cheminių medžiagų pakeitimą, ypač jei cheminė medžiaga yra įtraukta į kandidatinių sąrašą. Įvairūs apribojimai ar paskelbimas apie ribojimus netolimoje ateityje taip pat turi įtakos, kaip ir kiti specifiniai teisės aktai, pavyzdžiui, su maistu besiliečiančių gaminių reglamentas ar Lakiųjų organinių junginių direktyva.
9. Nepakanka įvairių paskatų gerinti cheminių medžiagų rizikos valdymą.

2.1 Rekomendacijos

Pastebėta, kad dalis įmonių nenoriai teikia informaciją tiekimo grandinėje tiek dėl to, kad ankstesnė patirtis galėjo būti neigiama, tiek dėl bendros baimės prarasti tiekėjus. Visos suinteresuotosios šalys turėtų skatinti tolesnius naudotojus bendrauti su savo tiekėjais. Be to, tolesni naudotojai turėtų integruoti cheminių medžiagų rizikos valdymą į savo įmonės valdymo procesus, pasinaudodami turima informacija apie pavojingas chemines medžiagas ir vesdami cheminių medžiagų apskaitą.

1. Siekdami, kad cheminių medžiagų apskaita būtų efektyvi ir naudinga tolesniems naudotojams, **politikos formuotojai** turėtų peržiūrėti teisės reikalavimus dėl cheminių medžiagų apskaitos ir įsitikinti ar jų pakanka.
2. **Kompetentinga institucija ir REACH pagalbos tarnyba** turėtų reguliariai informuoti tolesnius naudotojus apie jų teises iš savo tiekėjų gauti atnaujintus, teisės aktų reikalavimus atitinkančius saugos duomenų lapus ir skatinti juos kreiptis savo iniciatyva jeigu tiekėjai saugos duomenų lapų nepateikia. Taip pat skatinti tolesnius naudotojus bendrauti su savo tiekėjais cheminių medžiagų rizikos valdymo klausimais.
3. **Kompetentingos institucijos** turėtų užtikrinti glaudesnę bendradarbiavimą ir politikos integravimą tarp aplinkosaugos, sveikatos apsaugos, socialinės apsaugos, darbo, ekonomikos, vartotojų apsaugos, žemės ūkio sektorių.
4. **ISO** turėtų parengti gaires, kaip integruoti cheminių medžiagų rizikos valdymą į ISO 14 000 procedūras, įskaitant rekomendacijas dėl panašumų ir skirtumų su aplinkos vadyba, nurodant atitinkamas įgyvendinimo priemones. Tai turėtų apimti ir auditorių mokymą šia tema.
5. **Pramonės asociacijos** turėtų teikti konsultacinę paramą įmonėms, kurios siekia įgyvendinti pavojingų cheminių medžiagų pakeitimą. Tai galėtų būti ryšio palaikymas tarp tolesnių naudotojų, vykdančių panašią veiklą, naudojančių panašias medžiagas, pagalba komunikuojant ir, prireikus, komunikacijos pastangų sustiprinimas su svarbiais (bendrais) tiekėjais.
6. **Medžiagų gamintojai ir mišinių ruošėjai** saugos duomenų lape turėtų glaustai ir suprantamai pateikti visą saugiam naudojimui reikalingą informaciją nacionaline kalba. Saugos duomenų lape turėtų būti nurodytas kontaktinis asmuo, kuris yra kompetentingas, motyvuotas ir gali skirti laiko bendravimui su klientais.
7. **Tolesni naudotojai** turėtų užtikrinti, kad jų specialistai, atsakingi už cheminių medžiagų valdymą ir bendraujantys su tiekėjais, prireikus kreiptųsi į tiekėjus dėl reikiamos informacijos ar patarimo. Jie turėtų pabrėžti, kad geros kokybės informacija apie produktą yra įsigyto produkto dalis ir turėtų būti adekvati, kaip ir techninės produkto savybės.

8. **Igyvendinančios institucijos** turėtų vykdyti įmonių kontrolę dėl cheminių medžiagų apskaitos įgyvendinimo ir suteikti reikiamą paramą.
9. **Tolesni naudotojai** turėtų sudaryti ir naudoti cheminių medžiagų apskaitas, paversdami jas esminiu (cheminių medžiagų) valdymo sistemų elementu.
10. **Įmonės turėtų įsivertinti savo įmonės valdymo procesus bei tvarką ir į tai integruoti cheminių medžiagų valdymo klausimus.** Svarbu pradėti nuo aiškių įmonės politikos tikslų ir atitinkamų uždavinių dėl pavojingų cheminių medžiagų vengimo ir saugaus naudojimo, atitinkamų pirkimo kriterijų, pakeitimo planų, vidinės komunikacijos ir bendradarbiavimo, priemonių darbo vietose, aplinkosaugos ir vartotojų sveikatos apsaugos, atitinkamos rinkodaros ir stebėjimo, kiek visa tai sėkmingai pasiteisina.

3 Cheminių medžiagų pakeitimo ir kitų rizikos valdymo priemonių įgyvendinimas

3.1 Įžvalgos

Įgyvendinant projekto veiklas buvo pastebėta, kad įmonėse ne visada buvo užtikrintas saugus pavojingų medžiagų naudojimas. Nepaisant to, projekto eigoje pasisekė pasiekti tai, kad ne tik įmonės partnerės, bet ir kitos įmonės išgyvendino pavojingas medžiagas iš savo produktų ar gamybos procesų. Pagrindiniai veiksniai, lėmę pavojingų cheminių medžiagų pakeitimą, buvo teisiniai reikalavimai, darbuotojų (ir aplinkos) apsauga, klientų reikalavimai ir įmonės įvaizdžio kūrimas. Pastebėta, kad kai kurių cheminių medžiagų/mišinių pakeitimas palyginus nebrangus, ypač jei tai yra pagalbinės medžiagos/mišiniai, o ne eksploataciniai mišiniai, ar medžiagos/mišiniai, naudojami gaminių gamybai. Projekto veiklos parodė, kad net ir mažos bei vidutinės įmonės gali pakeisti pavojingas chemines medžiagas, tačiau yra labai svarbu spręsti šiuos pastebėtus trūkumus:

1. Reikšmingos dalies įmonių cheminių medžiagų apskaitos lentelės buvo nekokybiškos arba jų visai nebuvo. Dažnai įmonės viduje apskaitos lentelė nebuvo naudojama geresniam prioritetinių pavojingų cheminių medžiagų valdymui ir pakeitimui.
2. Kliūtys pavojingų cheminių medžiagų pakeitimo įgyvendinimui apėmė didesnių investicijų poreikį (dėl esamų technologinių ribojimų), alternatyvų nebuvimą ar dideles jų kainas, neužtikrintumą dėl alternatyvaus produkto eksploatacinių savybių ir įmonės vidinės organizacijos trūkumus. Be to, klientų reikalavimai, poreikis iš naujo sertifikuoti produktą ir pramonės standartai apribojo galimų alternatyvų pasirinkimą.
3. Įmonių motyvacija pakeisti pavojingas medžiagas gali būti labai skirtinga. Tai teisės aktų reikalavimai, klientų reikalavimai, įmonės įvaizdžio formavimas. Svarbus veiksnys inicijuoti pakeitimą yra ES teisės aktų reikalavimai, ypač jei medžiaga įtraukta į kandidatinių sąrašą, jos naudojimui reikia autorizacijos arba jos naudojimas yra apribotas. Dauguma įmonių domėjosi „LIFE Fit for REACH“ projekto siūlomomis galimybės siekdami apsaugoti savo darbuotojų sveikatą ir įgyvendino atitinkamas priemones. Darbuotojų apsauga buvo įvardyta kaip viena iš pagrindinių pakeitimo paskatų.
4. Esama infrastruktūra, kuria gali pasinaudoti įmonės, ieškamos pagalbos ar patarimų, nesuteikia įmonėms galimybių gauti konkrečių, pragmatiškų patarimų, o finansinė parama yra prieinama tik su nemaža administracine našta.
5. Cheminių medžiagų rizikos valdymo nauda įmonėms nėra akivaizdi, trūksta gerų pavyzdžių.

6. Kai kurių cheminių medžiagų pakeitimui užtenka palyginti nedidelių sąnaudų, ypač jei tai yra pagalbinės medžiagos/mišiniai arba gali būti atliktas tiesioginis pakeitimas pakeičiant vieną mišinį kitu.

3.2 Rekomendacijos

Prioritetų nustatymas, alternatyvų vertinimas ir galimybės gauti finansavimą identifikuoti kaip lemiami veiksniai įgyvendinant pakeitimus įmonėse. Nors yra įrankių, padedančių priimti sprendimus, taip pat egzistuoja nemažai finansavimo priemonių, įmonės dar pakankamai neišnaudoja šios potencialios pagalbos. Reikalingos kiek galima paprastesnės priemonės bei nesudėtingi paramos mechanizmai cheminių medžiagų pakeitimų saugesnėmis skatinimui.

1. **Nacionalinės finansavimo programos** ir jų finansavimo taisyklės turėtų būti tikslingai nukreiptos į labai didelį susirūpinimą keliančių medžiagų pakeitimą. Tai galėtų būti įvairios priemonės, pradedant, pavyzdžiui, įpareigojimu dideliems mokslinių tyrimų konsorciumams įtraukti į savo veiklą mažas ir vidutines įmones ar sudarant galimybes mažoms ir vidutinėms įmonėms gauti nedideles dotacijas pakeitimams įgyvendinti be sudėtingų biurokratinių procedūrų.
2. **Nacionalinė kompetentinga institucija ir (arba) pagalbos tarnyba, taip pat pramonės asociacijos** turėtų gilinti kompetenciją, reikalingą patarti įmonėms dėl finansavimo pavojingų medžiagų pakeitimų įgyvendinimui gavimo.
3. **Visos suinteresuotosios šalys** turėtų suvienyti pastangas ir įkurti „cheminių medžiagų keitimo centrą“, kurio pagrindinis tikslas – padėti įmonėms įgyvendinti pavojingų cheminių medžiagų pakeitimus. Šis pakeitimo centras turėtų turėti nepriklausomą finansavimą, pvz., iš cheminių medžiagų gamintojų mokesčių.
4. **Pramonės asociacijos, konsultantai ir mokslinių tyrimų įstaigos** turėtų įvertinti esamas prioritetų nustatymo ir vertinimo priemones, ypač atsižvelgiant į jų pritaikymą mišiniams. Jie turėtų peržiūrėti arba naujai taikyti faktiškai naudojamus metodus ir teikti tikslinius bei prieinamus mokymus apie cheminių medžiagų pakeitimus, įskaitant ir vidinius mokymus, tam, kad būtų sudarytos sąlygos konkrečioms diskusijoms ir būtų išvengta konfidencialumo problemų.
5. **Pramonės asociacijos, Europos cheminių medžiagų agentūra (ECHA), valstybės narės ir nevyriausybinis sektorius** turėtų apsvarstyti galimybę prisidėti prie saugių alternatyvų, ypač labai didelį susirūpinimą keliančių medžiagų (angl. SVHC – substances of very high concern) kūrimo, skatinti inovatyvias technologijas bei teikti informaciją apie jų prieinamumą visoms suinteresuotosioms šalims, svarstančioms įgyvendinti pakeitimus.
6. **Tolesni naudotojai** turėtų skirti pakankamai išteklių pakeitimų įgyvendinimui bei sukurti vidines darbo grupes bei bendradarbiavimo tvarką, kad būtų lengviau rinkti informaciją ir priimti sprendimus dėl pakeitimų.

4 Korporatyvinis įvaizdis ir „žaliosios rinkos“

4.1 Įžvalgos

Verslo įmonės yra vis labiau linkusios pranešti rinkai apie savo vaidmenį saugant aplinką ir užtikrinant cheminę saugą. Tačiau praktiškai šis vaidmuo pačių įmonių įvardijamas nuo „menko ir nesvarbaus“ iki „didelio ir labai svarbaus“. Šioje srityje buvo pastebėta:

1. Draugiškumas aplinkai įmonėms yra didelė vertybė.
2. Įmonės naudoja ekologinius ženklus be pakankamo pagrindimo. Noras teikti paraiškas dėl ekologinių ženklų įvairiuose pramonės sektoriuose buvo nevienodas, buvo išreikštas didelis noras ekologiniais ženklais ženklinti buitinės chemijos ir tekstilės gaminius.
3. Nepaisant to, jog įmonės pripažįsta, kad ES ekologiškų (su mažesniu cheminiu pavojumi/rizika) produktų rinka didėja, visgi jos daugeliu atvejų neinvestuoja į savo produktų tobulinimą, pavyzdžiui, kad produktai atitiktų ekologinio ženklavimo kriterijus.
4. Didelė dalis įmonių taiko tam tikras pirkimų sistemas, tačiau jose paprastai nėra cheminių medžiagų kriterijų arba į tokius kriterijus atsižvelgiama nepakankamai. Panašiai ir viešojo sektoriaus institucijose – jos taiko žaliųjų viešųjų pirkimų taisykles, tačiau pastarosiose trūksta su cheminėmis medžiagomis susijusių kriterijų ir (arba) kompetencijos juos taikyti.

4.2 Rekomendacijos

Pavojingų cheminių medžiagų pakeitimas gali būti įgyvendintas tik tuo atveju, jei yra rinka cheminiu atžvilgiu saugesniems produktams. Projektas parodė, kad verslo įmonės dvejoja dėl pakeitimų įgyvendinimo, kadangi nėra užtikrintos, ar bus rinka naujiems, saugesniems produktams. Būtina stiprinti paskatas naudoti saugius produktus, didinti jų paklausą rinkoje.

1. **Politikos formuotojai** turi aiškiai komunikuoti apie tikslą gyventi netoksiškoje aplinkoje ir skatinti žaliuosius pirkimus kaip svarbią priemonę jam pasiekti.
2. **Politikos formuotojai, kompetentingos ir įgyvendinančiosios institucijos, įmonės** turi įgyvendinti naujos ES Cheminių medžiagų strategijos priemones, skirtas didinti skaidrumą dėl cheminių medžiagų kiekio produktuose vartotojams.
3. **Visos suinteresuotosios šalys** turėtų nuolat informuoti apie saugesnių produktų naudą žmonių sveikatai ir aplinkai, taip pat apie inovatyvių produktų kūrimo galimybes.
4. **Visos suinteresuotosios šalys** turėtų skatinti skaidrią komunikaciją apie „cheminę kokybę“, be kita ko, naudojant pagrįstus ekologinius ženklus ar aplinkosaugines produktų deklaracijas.
5. **Nacionalinės viešojo sektoriaus institucijos, vartotojų apsaugos ir aplinkos NVO, žiniasklaida ir įmonės** turi bendrauti su vartotojais dėl cheminių produktų saugos. Būtina didinti informuotumą ir sukurti „žaliąsias rinkas“ bei suteikti informaciją, kaip atpažinti saugesnius produktus.
6. **Rinkos priežiūros inspektoriai** turėtų tikrinti ekologinius ženklus ir susisiekti su įmonėmis, įtariamomis „žaliuoju smegenų plovimu“, kad būtų išvengta nesąžiningos konkurencijos ir būtų užtikrintas vartotojų pasitikėjimas informacija apie gaminius.
7. **Valstybės institucijos** turėtų į savo žaliųjų viešųjų pirkimų taisykles įtraukti ir taikyti griežtesnius kriterijus, taip sukurdamos didesnę rinkos paklausą produktams, kuriuose nėra pavojingų medžiagų arba kurių sudėtyje yra mažai pavojingų medžiagų.

5 Pagalba įmonėms

5.1 Įžvalgos

Kad būtų galima pakeisti pavojingą cheminę medžiagą ir prisidėti prie geresnio cheminių medžiagų rizikos valdymo, įmonėms reikia įvairios paramos. Efektyviausia, jei ji teikiama tiesiogiai ir konkrečiai įmonėms. Projekto metu buvo pastebėta:

1. Seminarai ir praktiniai užsiėmimai buvo veiksminga priemonė informuoti įmones, tačiau buvo dar geresni, jei buvo teikiamos individualios konsultacijos.
2. Įmonės ne visada žinojo, į ką gali kreiptis pagalbos.
3. Įmonėms reikėjo patarimų ir (arba) mokymų, kaip naudoti cheminių medžiagų rizikos valdymo priemonės, net jei jos buvo paprastos ir praktiškos.
4. Daugelis įmonių turi pakankamai technologinių žinių, susijusių su pavojingų medžiagų keitimu, tačiau joms trūksta kompetencijų nustatyti pirmenybinius veiksmus, vertinti alternatyvas ir organizuoti pakeitimus.
5. Išoriniai finansavimo šaltiniai nėra patrauklūs dėl savo sudėtingų paramos administravimo mechanizmų.
6. Informacija ECHA tinklalapyje yra gera, bet ją per sunku rasti ir pasiekti.

5.2 Rekomendacijos

Kompetentingos institucijos ir inspektoriai neturi pakankamai informacijos apie įmones, naudojančias chemines medžiagas. Todėl jie negali suteikti reikiamos pagalbos ir tinkamai kontroliuoti tokių įmonių. Tai yra labai svarbu, nes tikima, kad daugelis įmonių, nežinomų valdžios institucijoms, turi mažai žinių ir kompetencijos, dėl ko gali būti neatitikimų teisės aktų reikalavimams, nesaugių produktų bei procesų. Todėl reikia naujoviškų metodų, kad būtų „pasiekti nepasiekiamieji“ ir jiems suteikta galimybė stiprinti savo pajėgumus.

1. **Visos suinteresuotos šalys** turėtų apsvarstyti galimybę sukurti su cheminėmis medžiagomis susijusių (mokymo) renginių tinklą, kuriame dalyvautų universitetai (ypač tie, kurie atlieka su cheminėmis medžiagomis susijusius tyrimus), prekybos rūmai ir kitos organizacijos. Įmonės, dalyvavusios renginyje, turėtų gauti priminimą, kad gali gauti tolesnę paramą. Taip pat pateiktų atsiliepimą apie paslaugas.
2. **REACH pagalbos tarnyba (angl. helpdesk)** turėtų apie save geriau pranešti įmonėms ir aiškiai iškomunikuoti, kokią paramą jos gali suteikti. REACH pagalbos tarnybos turėtų patikrinti, ar ir kaip jos gali patobulinti savo svetaines, pvz., teikiant konkrečią informaciją iš ECHA svetainės nacionaline kalba arba įmonėms lengviau prieinamu būdu.
3. **Kompetingos, įgyvendinančios institucijos ir pramonės asociacijos** turėtų organizuoti specialius aukščiausio lygio vadovų susitikimus, kad ir netechniniai žmonės būtų pakankamai susipažinę su cheminių medžiagų valdymu ir galėtų užtikrinti būtinų ir svarbių įmonei priskirtų procedūrų įgyvendinimą bei tam numatytų pakankamai išteklių.

6 Cheminių medžiagų rizikos valdymo sėkmės įvertinimas

6.1 Įžvalgos

Konkrečių rodiklių, skirtų įvertinti veiklos ir projekto sėkmę, kūrimas pasirodė esąs sudėtingas, ypač renkant konkrečius duomenis apie procesus ar produktus įmonėje. Dažnai pavojaus ir poveikio duomenų, reikalingų rizikos apibūdinimo koeficientams ar būvio ciklo vertinimui (angl. LCA - life cycle assessment) nustatyti, siekiant įvertinti pakeitimais pasiektus patobulinimus, trūko arba jie buvo nepalyginami. Be to, susidurta ir su tokiais iššūkiais:

1. Duomenų apie chemines medžiagas, visų pirma apie išvestines ribines poveikio nesukeliančias vertes (angl. DNEL – derived no-effect level) ir prognozuojamą poveikio nesukeliančią koncentraciją (angl. PNEC – predicted no-effect concentration) arba nebuvo, arba jie buvo gauti remiantis skirtingu poveikiu ir (arba) skirtingais poveikio būdais ir trukmėmis.
2. Labai didelį susirūpinimą keliančių medžiagų rizikos apibūdinimo santykis (angl. RCR – risk characterisation ratio) dažnai nebuvo nustatytas (nėra ribinės vertės, nėra DNEL/PNEC), o tai iškreipė vertinimo rezultatus.
3. Nors ECETOC TRA (ECETOC tikslinio rizikos vertinimo (angl. TRA – targeted risk assessment) įrankis apskaičiuoja cheminių medžiagų poveikio darbuotojams, vartotojams ir aplinkai riziką, yra gana paprastas naudoti ir pagrįstas ribotais duomenų poreikiais, jis nebuvo tinkamas gauti RCR, apie kurių rezultatus būtų galima pranešti platesnei visuomenei. Tai iš dalies lemia konservatyvūs išmetamųjų teršalų modeliai, neskaidrūs darbuotojų ir vartotojų patiriamo poveikio skaičiavimai ir mažas medžiagų diferenciacijos laipsnis.
4. Cheminių medžiagų būvio ciklo vertinimas dažnai neįmanomas, nes trūksta informacijos apie atskiras medžiagas būvio ciklo vertinimo duomenų bazėse.
5. Įmonėms gana sunku atskirti cheminės medžiagos pakeitimui naudojamų išteklių (medžiagų, energijos, žmoniškųjų išteklių ir pan.) dalį nuo bendrų gamybai naudojamų išteklių. Tai daro pakeitimo finansinę ir ekonominę analizę sudėtingesne.
6. Nėra palyginamų duomenų apie importuotų, naudotų, eksportuotų ir pan. cheminių medžiagų kieki Baltijos šalyse.
7. Labai trūksta duomenų apie cheminių medžiagų poveikį aplinkai, taigi labai mažai ir finansinio pavojingų medžiagų pakeitimo/vengimo poveikio aplinkai vertinimo studijų.

6.2 Rekomendacijos

ECHA duomenų bazėje esanti informacija apie chemines medžiagas pasirodė esanti svarbus šaltinis norint patikrinti tiekėjų informaciją ir įvertinti alternatyvas. Informacija naudojama priimant sprendimus įmonėje, o jei jos kokybė yra nepakankama, tai gali lemti nepalankų prioritetų nustatymą ir netinkamą pakeitimą. Todėl reikia stengtis pagerinti informacijos kokybę ECHA duomenų bazėje.

1. **Visos suinteresuotos šalys** turėtų pradėti medžiagų registravimo informacijos peržiūros procesą, atsižvelgdamos į tai, „kas reikalinga sprendimams dėl pakeitimo paremti“. Tai gali apimti informacijos apie mažo kiekio medžiagas reikalavimų išplėtimą, galimybės atsisakyti tyrimų, susijusių su svarbiausiais pakitimais, nesudarymą, reikalavimą visuomet pateikti DNEL ir PNEC reikšmes. Taip pat reikalavimo nustatyti DNEL reikšmes SVHC medžiagų savybėms, jeigu šios ribinės vertės yra, įtraukimą.
2. **Medžiagos registatoriai** turi užtikrinti savo duomenų aukštą kokybę, pateikdami atitinkamą informaciją ir reguliariai peržiūredami turimą informaciją bei ją atnaujindami bent jau pagal (naujai įgyvendintus) teisės aktų reikalavimus.
3. **Tolesni vartotojai**, naudodamiesi ECHA duomenų bazėmis, turėtų tiesiogiai bendrauti su registruotojais, jei jie nustato nenuoseklią, neteisingą ar trūkstamą informaciją, ir pateikti ECHA atsiliepimą apie šių duomenų bazių tinkamumą.
4. **Tyrimų institucijos** turėtų atlikti tyrimus, kaip medžiagas būtų galima sugrupuoti į panašius LCA diapazonus, kad informacijos spragas bent iš dalies būtų galima pašalinti naudojant „panašius“ junginius.
5. **Nacionaliniai politikos formuotojai** turėtų remti mokslinių tyrimų institucijas analizuojant ir nustatant cheminių medžiagų poveikį aplinkai ir tyrimus, susijusius su pelno iš pavojingų cheminių medžiagų pakeitimo/vengimo aplinkai gavimu.

6. **Kompetentingoms Baltijos šalių institucijoms** rekomenduojama keisti informacija ir gerąja patirtimi nacionaliniu lygmeniu, statistiniais duomenimis apie importuotų, panaudotų ir eksportuotų cheminių medžiagų kieki.

Leidinį parengė

© Baltijos aplinkos forumas, 2020

Autoriai: Justė Kukučionė, Daiva Semėnienė, Gražvydas Jegelevičius, Audronė Alijošutė-Paulauskienė

Leidiny s parengtas pagal projekto metu parengtą informaciją "Findings and policy recommendations from the FFR project – for the quick reader", 2020

Šis leidiny s buvo sukurtas ir atspausdintas vykdant LIFE Fit for REACH projektą, finansinę paramą teikiant Europos Sąjungos LIFE programai, LR aplinkos ministerijai ir projekto partneriams. Leidinio turiny s atspindi tik autorių požiūrį ir joki u būdu neatspindi Europos Komisijos požiūrio.

2015-2020 m. vykdomas projektas „Pavojingų cheminių medžiagų pakeitimo įgyvendinimas Lietuvos, Latvijos ir Estijos mažose/vidutinėse pramonės įmonėse" („LIFE Fit for REACH“, projekto Nr. LIFE14 ENV / LV / 000174) finansuoja iš Europos Komisijos LIFE programa ir LR aplinkos ministerija, projekto partneriai.